

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej Pani mgr inż.arch. Aleksandry Wyrzykowskiej

pt.: „Przekształcenia przestrzenne zlikwidowanych zakładów górniczych węgla kamiennego na terenie Aglomeracji Górnośląskiej”

wykonanej pod opieką promotorską Pana prof. dr hab. inż. arch. Krzysztofa Gasidły w Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej

1. Podstawa opracowania

- 1.1. Zlecenie Przewodniczącej Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej, Pani dr hab. inż. arch. Aliny Pancewicz, prof. PŚ , na opracowanie recenzji rozprawy doktorskiej mgr inż.arch. Aleksandry Wyrzykowskiej: pismo nr RD. AiU 512. 3. 2024 z dnia 02.10.2024 (wpłynęło 10.10.2024) zgodne z uchwałą RD. AiU PŚ z dnia 23.09.2024
- 1.2. Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r., art. 187 (Dz. U. z 2023 r. poz. 742) z późniejszymi zmianami
- 1.3. Rozprawa doktorska: Aleksandra Wyrzykowska „Przekształcenia przestrzenne zlikwidowanych zakładów górniczych węgla kamiennego na terenie Aglomeracji Górnośląskiej” (wersja *pdf) Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Gliwice 2024 (wpłynęła 23.09.2024)

1. Ocena części formalnej rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Aleksandry Wyrzykowskiej pt.: „Przekształcenia przestrzenne zlikwidowanych zakładów górniczych węgla kamiennego na terenie Aglomeracji Górnośląskiej” jest jednotomowym, ilustrowanym opracowaniem w formie pliku *pdf oraz odpowiadającym mu wydrukiem komputerowym formatu A4 o objętości 335 numerowanych stron. Zawiera główną część tekstową rozprawy doktorskiej, w którą wpleciono aneks zatytułowany: „Katalog wybranych zlikwidowanych kopalń węgla kamiennego” .

Pracę opracowano i przedstawiono do oceny w dyscyplinie *architektura i urbanistyka*. Doktorantka, ze względu na szczególny temat rozprawy porusza w niej także zagadnienia z innych

dyscyplin nauki: historii, górnictwa, ochrony środowiska, socjologii i ekonomii, które są nierozwalnie związane z problematyką rewitalizacji obszarów przemysłowych, w tym w szczególności pokopalnianych.

Struktura formalna rozprawy doktorskiej jest prawidłowa, charakterystyczna dla podobnych opracowań naukowych w dyscyplinie. Po stronie tytułowej, zamieszczono jednostronicową wklepkę z podziękowaniami dla Promotora i Rodziny, a następnie *Spis Treści* (str. 5-6). Treść pracy podzielono na siedem części merytorycznych: *Wprowadzenie* (str.7-28), pięć rozdziałów numerowanych cyframi rzymskimi (łącznie str.29-207) podzielonych na podrozdziały numerowane cyframi arabskimi (przy czym rozdziały III- V zakończono wnioskami). Zasadniczą merytoryczną część pracy kończy *Podsumowanie i dyskusja wyników badań* (str.208-216). Następnie, Doktorantka zamieściła wspomniany wcześniej aneks *Katalog wybranych zlikwidowanych kopalń węgla kamiennego* (str. 217-302) oraz charakterystyczne dla opracowań naukowych elementy, takie jak : *Bibliografia* (str. 303-325), *Spis rysunków* (str.326-330), *Spis tabel* (str. 331), oraz streszczenia pracy w języku polskim (str. 332-333) i języku angielskim (str. 334-335).

Niektóre z „rysunków” to mapy, a inne schematy i grafy, wydaje się zatem, że określenie „ilustracja” byłoby bardziej adekwatne dla przedstawionych w pracy elementów graficznych.

Praca została skonstruowana zgodnie z dobrą praktyką obowiązującą w rozprawach doktorskich i w innych opracowaniach naukowych. Doktorantka prawidłowo i sprawnie posługuje się warsztatem naukowym charakterystycznym dla dyscypliny architektura i urbanistyka, a metodologia pracy jest bardzo dobrze przedstawiona we *Wprowadzeniu*.

Praca doktorska napisana jest dobrym językiem. Pojedyncze literówki nie psują odbioru tekstu, a dobrze dobrane ilustracje i zestawienia tabelaryczne prawidłowo uzupełniają treść merytoryczną. Pod względem edytorskim przedstawiona do recenzji rozprawa nie ustępuje pozycjom książkowym (które przecież przechodzą przez wielostopniowy proces wydawniczy), co świadczy o rzetelności Doktorantki i dojrzałości w prezentacji przez nią własnego dorobku badawczego.

Stwierdzam niniejszym, że pod względem formalnym rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Aleksandry Wyrzykowskiej pt.: „*Przekształcenia przestrzenne zlikwidowanych zakładów górniczych węgla kamiennego na terenie Aglomeracji Górnośląskiej*” spełnia w sposób wyróżniający kryteria stawiane przed tego typu opracowaniami naukowymi.

2. Ocena części merytorycznej rozprawy doktorskiej

Oceniana rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Aleksandry Wyrzykowskiej pt.: *„Przekształcenia przestrzenne zlikwidowanych zakładów górniczych węgla kamiennego na terenie Aglomeracji Górnośląskiej”* podejmuje problematykę rewitalizacji i przekształceń przemysłowego dziedzictwa Górnego Śląska. Nie jest to pierwsze opracowanie na ten temat, co Doktorantka udowadnia zarówno w *Stanie badań* (str.14-20), jak i wspomnianej w poprzedniej części recenzji, bogatej bibliografii. Natomiast ze względu na związane (między innymi) z procesami globalizacyjnymi zmiany gospodarcze, społeczne i przestrzenne, które zachodzą w regionie od ponad trzech dekad, temat jest wciąż aktualny. W kontekście niszczenia i zanikania elementów dziedzictwa przemysłowego (architektoniczno-urbanistycznego i inżynierskiego) budującego tożsamość wielu górnośląskich miast i miasteczek, można go uznać wręcz za palący.

Doktorantka we *Wprowadzeniu* przejrzysto uzasadnia przyczyny podjęcia tematu, definiuje cel pracy i problem naukowy, którym jest : „*NIEDOSTATECZNA WIEDZA O SKUTECZNOŚCI PROCESÓW PRZEKSZTAŁCEŃ TERENÓW ZLIKWIDOWANYCH ZAKŁADÓW GÓRNICZYCH*” (str.21). Stawia także hipotezę w formie pytania : „*CZY MOŻLIWE JEST WSKAZANIE SKUTECZNYCH METOD I KIERUNKÓW PRZEKSZTAŁCEŃ TERENÓW ZLIKWIDOWANYCH ZAKŁADÓW GÓRNICZYCH?*” (str. 21) oraz badawcze pytania pomocnicze (str. 22) :

- *Czym charakteryzuje się teren zakładu górniczego? Jak wygląda proces likwidacji zakładu górniczego i jak wpływa on na przyszłe zagospodarowanie?*

– *Jakie jest współczesne użytkowanie terenów zlikwidowanych zakładów górniczych?*

– *Jakie koncepcje, projekty urbanistyczne i architektoniczne oraz dokumenty planistyczne są opracowywane w celu zagospodarowania terenów zlikwidowanych kopalń? Kiedy są wykonywane?*

– *Jak określić skuteczność działań mających na celu zmianę zagospodarowania terenu?*

– *Co charakteryzuje proces przekształceń terenów zlikwidowanych zakładów górniczych? Jaka jest skuteczność podejmowanych działań dotyczących przekształceń terenów zlikwidowanych zakładów górniczych?*

– *Jakie czynniki wpływają na skuteczność procesu przekształceń?*

Wszystkie pytania pomocnicze zostały sformułowane prawidłowo. Zdaniem recenzenta, postawienie głównej hipotezy rozprawy doktorskiej w formie pytania jest niezręcznością, zwłaszcza, że towarzyszące jej pytania badawcze w sposób wystarczający definiują szczegółowe obszary poszukiwań badawczych, poprzez które Doktorantka pragnie tę tezę udowodnić lub obalić. Wydaje się, że zdanie twierdzące: „*MOŻLIWE JEST WSKAZANIE SKUTECZNYCH*

METOD I KIERUNKÓW PRZEKSZTAŁCEŃ TERENÓW ZLIKWIDOWANYCH ZAKŁADÓW GÓRNICZYCH” byłoby bardziej odpowiednią formą hipotezy.

Ponadto, we *Wprowadzeniu* Doktorantka doskonale przedstawiła etapy i metodologię pracy badawczej i przybliżyła podstawową terminologię związaną z górnictwem węgla kamiennego i przekształceniami terenów pokopalnianych.

Wobec ogromu obszarów zlikwidowanych zakładów górniczych w regionie (patrz np. str. 55, a także rys. 14 str.60), Doktorantka zawężyła pole badawcze do „*terenów zlikwidowanych zakładów górniczych wydobywających węgiel kamienny na obszarze Aglomeracji Górnośląskiej i próby oceny podejmowanych działań związanych z ich przekształceniami w latach 1990–2019*” (str. 22). Ta decyzja jest całkowicie zrozumiała, także ze względu na wspomnianą uprzednio tożsamość tej „ziemi czarnej”. To, że terytorialnie *Agglomeracja Górnośląska* (w rozprawie rozumiana jako 17 gmin) nie do końca pokrywa się ze współczesną strukturą administracyjną *Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii* (41 gmin- <https://bip.metropoliagzm.pl/artykuly/5/gminy-czlonkowskie-gzm> - stan na wrzesień 2024) nie ma znaczenia dla przedstawionych w rozprawie badań i ich wyników, co udowodniono wystarczająco dobrze na kartach pracy i nie wymaga dodatkowych wyjaśnień podczas obrony. Recenzent chciał tutaj zwrócić jedynie uwagę na dynamizm struktury regionu i jego nazewnictwa, a przez to także jego postrzegania przez ogół społeczeństwa, przypominając także o jeszcze jednym funkcjonującym niegdyś określeniu, jakim był: *Górnośląski Okręg Przemysłowy*, czy też żywym wciąż podziale na Zagłębie i Śląsk. Pomimo wspólnego dziedzictwa poprzemysłowego, w regionie funkcjonuje wiele różnic, które w dużej części wynikają z historii (zwłaszcza XIX- wiecznej) i odmiennych ról, jakie poszczególne obszary pełniły w gospodarkach państw, które w czasie ostatnich kilkuset lat władały omawianymi w pracy terenami.

W rozdziale I (str. 29-43) Doktorantka przybliżyła zagadnienia związane z charakterystyką i zastosowaniem węgla kamiennego, występowaniem jego złóż w Polsce, podstawami formalno-prawnymi oraz organizacją procesu wydobywczego, ze szczególnym uwzględnieniem podziemnych zakładów górniczych, odwołując się także do materiałów historycznych. Kolejny rozdział II (str.44-54) poświęcony jest już przesłankom i metodom oraz przepisom związanym z likwidacją i kierunkami rekultywacji terenów pogórnich, co w sposób wystarczający naświetla te długotrwałe i skomplikowane procesy.

Rozdział III (str. 55-67) poświęcony jest współczesnemu sposobowi użytkowania terenów pogórnich i zawiera ciekawe badania własne Autorki dotyczące omawianej w pracy problematyki, które zostały przejrzysto zaprezentowane tak w tekście rozdziału, jak i w Tabeli 7.

Klasyfikacja sposobu użytkowania terenów zlikwidowanych kopalń węgla kamiennego na obszarze Aglomeracji Górnośląskiej (str.58). Tabeli towarzyszy zestawienie zdjęć przedstawiających poszczególne typy użytkowania (rys.15, str.59). Samo stworzenie takiej typologii, w stosunku do omawianego obszaru jest wartościowym osiągnięciem naukowym i zasługuje na uznanie. Tymczasem dla Doktorantki było tylko wstępem do dalszych badań. Autorka przebadła 74 tereny zlikwidowanych zakładów górniczych węgla kamiennego i stworzyła grafy (rys.16 str. 61 i rys.17 str.62), które pokazują jasno sposób ich obecnego użytkowania. Dodatkowo, wszystkie te kopalnie zostały pokrótce, aczkolwiek wyczerpująco, przedstawione w aneksie na str.217-302. W tabeli 8 (str.63) i na kolejnych grafach (rys.17 str.64) Doktorantka przedstawiła sposoby użytkowania terenów 74 zlikwidowanych kopalń węgla kamiennego w podziale na jednostki administracyjne (12 miast, w tym 10 na prawach powiatu).

Doktorantka wyjaśniła na str. 60 powody nie objęcia badaniami części spośród zlikwidowanych kopalń. Pośród nich znalazła się także KWK Mysłowice, zlikwidowana jako jedna z pierwszych kopalń na Śląsku. To wydarzenie pociągnęło za sobą konsekwencje ekonomiczne, społeczne i przestrzenne, widoczne przede wszystkim w starej, zabytkowej części miasta. Szkoda, że nie udało się dotrzeć do dokumentacji i objąć badaniami tego obiektu, bardzo ważnego ze względu na historię i tożsamość śląską (np. powstania śląskie). Część budynków nadziemnych dawnej kopalni Mysłowice znajduje się w rejestrze lub ewidencji zabytków, podczas gdy inne już niestety wyburzono. Być może w dalszych badaniach Doktorantka zdecyduje się zająć tą oraz pozostałymi zlikwidowanymi kopalniami.

Przeprowadzone w rozdziale III badania doprowadziły Doktorantkę do interesujących wniosków, z których recenzent pragnie przytoczyć dwa zdania: *„W świetle obowiązujących przepisów regionalna strategia przekształceń terenów pogórnich mogłaby być realizowana przez zapisy w planie zagospodarowania przestrzennego województwa oraz strategii rozwoju województwa, a następnie finansowana w ramach programów operacyjnych. W dalszej perspektywie należy rozważyć możliwość zmiany zapisów ustawodawczych na takie, które pozwoliłyby prowadzić bardziej efektywną regionalną politykę przestrzenną”* (str. 67). Być może strategia rozwoju GZM mogłaby być kolejnym dokumentem wspierającym przekształcenia tych terenów i ochronę ich najbardziej wartościowego dziedzictwa.

Rozdział IV (str.68-180) przedstawia wyniki szczegółowych badań Doktorantki nad sześcioma zlikwidowanymi kopalniami węgla kamiennego. Są to obszary: KWK „Gliwice” w Gliwicach, KWK „Katowice-Kleofas” (Ruch I „Katowice”) oraz KWK „Katowice-Kleofas” (KWK „Gottwald”) w Katowicach, KWK „Rozbark” i KWK „Centrum-Szombierki” w Bytomiu oraz KWK „Saturn” w Czeladzi. To na pewno wystarczająca próba badawcza, wybrana w oparciu o dostatecznie omówione na kartach pracy kryteria.

Pomimo deklarowanego we *Wprowadzeniu* zakresu czasowego na lata 1990-2019, Doktorantka prowadziła szczegółowe badania aż do marca 2021, co wynika z treści rozprawy i materiału ilustracyjnego. To bardzo dobrze, bo dzięki temu praca zyskała na aktualności. Jednak wciąż budzi to niedosyt. Recenzent pragnie zaznaczyć, że Doktorantka ukończyła swoją rozprawę w lipcu 2024 roku (taką datę ma przesłany plik *.pdf). Recenzent rozumie, że w pewnym momencie badania należało zakończyć i je opisać. Jednak okres pandemii i wybuch wojny w Ukrainie, wpłynęły znacząco także na polską gospodarkę. Czy zatem w okresie marzec 2021 - lipiec 2024 w omawianych sześciu obszarach nic się nie wydarzyło? Gdzie nastąpił progres, a gdzie regres? Czy Doktorantka mogłaby na to pytanie odpowiedzieć podczas obrony (tylko w stosunku do wybranych do szczegółowych badań obszarów)?

Wybrane do szczegółowych badań przykłady oznaczono (na rys.19 na str.69) numerami od 1- 6. Nieco mylące jest, że ich omówienie nie jest uszeregowane w tej samej kolejności. Na str. 70 znajduje się przypis 36, natomiast nie ma do niego odniesienia w tekście i nie wiadomo, gdzie powinno się ono znaleźć. Opisując koncepcję Pierwszej Dzielnicy (str.82) w Katowicach Doktorantka pisze o ośmiu punktowcach, podczas gdy zaprezentowana na str.83 wizualizacja pokazuje ich dziewięć. Czy to zmiana (ewolucja) koncepcji i ile ich w końcu powstanie? W opisie Strefy Kultury brakuje odniesień do kilku znaczących pozycji bibliograficznych z dyscypliny architektura i urbanistyka, w tym do pokonferencyjnej publikacji książkowej: Zuziak Z.K., Grzybowski A., eds. (2018). *Centra miast metropolitalnych w Polsce. Urbanistyka a polityka przestrzenna*, Katowice: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, ISBN 9788395200038. Tym niemniej recenzent całkowicie zgadza się z przedstawioną w pracy krytyką tej strefy, która jest bardziej wystawą znaczących dzieł architektury współczesnej, zrealizowanych bez spójnej i przemyślanej koncepcji urbanistycznej, przez co nie tworzy komplementarnego do reszty centrum Katowic fragmentu tkanki miejskiej.

W omówieniu przekształceń terenów KWK „Saturn” w Czeladzi (str. 126-127) nie do końca wybrzmiała kwestia autorstwa zrealizowanych projektów adaptacji pokopalnianych obiektów. Na stronach rozprawy Doktorantka omówiła wiele koncepcji dla tego terenu- zarówno wykonanych przez profesjonalne zespoły, jak i projektów studenckich, czy dyplomowych. Z treści pracy nie wynika, czy za wszystkie trzy inwestycje (Galeria Sztuki Współczesnej „Elektrownia”, Centrum Usług Społecznościowych i Aktywności oraz Postindustrialne Centrum Dziedzictwa Górnictwa Węglowego w Zagłębiu) odpowiada ta sama pracownia (AiM Architekci), czy są oni autorami tylko dwóch ostatnich obiektów?

Wydaje się, że przedstawione w podrozdziale 4.1.5. przekształcenia terenów KWK „Szombierki” wykraczają znacząco poza obszar zaznaczony na rysunku 60 (str. 136). Nie jest to złe z punktu widzenia całości narracji, natomiast wymaga wyjaśnienia podczas obrony.

Pomimo tych niewielkich uwag polemicznych, recenzent pragnie podkreślić rzetelność i wysoką wartość naukową badań szczegółowych, którymi objęto sześć przykładów terenów pokopalnianych przedstawionych w podrozdziale 4.1.

Niezwykle ważny dla realizacji podjętych w pracy celów badawczych jest podrozdział 4.2. *Ocena skuteczności procesu przekształceń terenów zlikwidowanych zakładów górniczych* (str. 164-177). Na jego łamach Doktorantka doskonale przedstawiła kryteria oceny, a następnie przeprowadziła ją w stosunku do sześciu wybranych, uprzednio przywołanych już w recenzji przykładów. Poszczególne kryteria oznacza literami A-G, co ułatwia ich omówienie i zestawienie. Bardzo pomocna jest tutaj Tabela 9. *Opis i ocena przekształceń wybranych terenów zlikwidowanych zakładów górniczych na obszarze Aglomeracji Górnośląskiej* (str.165). Dla każdego z kryteriów sformułowano wnioski na podstawie sześciu przeanalizowanych przykładów terenów pokopalnianych. Część z przedstawionych kryteriów oceny nie może być rozpatrywana wyłącznie przez pryzmat architektoniczno-urbanistyczny i Doktorantka ma tego świadomość. W tym fragmencie opracowania, ponownie widać profesjonalizm i wysoką jakość warsztatu naukowego Doktorantki.

Tym niemniej recenzent pragnie zwrócić uwagę, że w kryterium *D ochrona dziedzictwa kulturowego*, Autorka nie zwróciła uwagi na istniejący, jedyny w Polsce, *Szlak Zabytków Techniki*, który jest elementem popularyzacji tegoż dziedzictwa i magnesem przyciągającym turystów na Śląsk. Na tym *Szlaku* znajduje się kilka spośród analizowanych szczegółowo w rozprawie przykładów zamkniętych kopalń. Wydaje się, że tego typu działania powinny być brane pod uwagę w procesach przekształceń terenów kopalnianych. Mogą się przyczynić do pozyskania dodatkowych funduszy (np. na ochronę i popularyzację przemysłowego dziedzictwa), a zatem poprawienia ogólnego wyniku ekonomicznego procesu rewitalizacji.

Rozdział IV kończy podrozdział 4.3 *Wnioski* (str.178-180), w którym Doktorantka ocenia efekty przekształceń sześciu analizowanych przykładów. Dwa przykłady transformacji terenów pokopalnianych (KWK „Szombierki” i KWK „Rozbark”) ocenia jako nieefektywne, a wśród wielu kryteriów tej oceny znajduje się także *passus* dotyczący braku zabezpieczenia dziedzictwa. W tym kontekście recenzent pragnie zwrócić uwagę, że w słusznie ocenianej najwyżej w pracy transformacji KWK „Gottwald” również występuje problem z ochroną dziedzictwa: niemal wszystkie jego elementy zniszczono, a to co pozostało i mogłoby świadczyć o tożsamości miejsca zeszpecono w sposób uniemożliwiający identyfikację (wieża wyciągowa).

Metoda scenariuszowa, sugerowana przez Doktorantkę wydaje się najlepszą z metod transformacji, o ile żadna ze stron (aktorów) procesu rewitalizacji nie będzie dominować i próbować realizować przy jej pomocy swoich partykularnych interesów. Zarówno na etapie budowania scenariusza, jak i w każdej fazie jego realizacji. Dlatego wydaje się, że zasadnym by

było aby takie scenariusze powstawały w drodze warsztatów, konsultacji, a następnie konkursów realizowanych w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne. Tak jak wielokrotnie miało to miejsce w innych krajach UE. Władze lokalne w Polsce działają niestety jedynie w perspektywie 4-letnich (być może 8-letnich) kadencji i dlatego współdecydowanie przez nie o dłuższych procesach spotyka wiele utrudnień, zwłaszcza na etapie realizacji. Wydaje się jednak, że w tym momencie zarówno Doktorantka jak i recenzent zaczynają się poruszać poza głównym tematem rozprawy, która poświęcona jest „przekształceniom przestrzennym”. Trudno jednak o inne podejście do tematu, który z natury rzeczy jest interdyscyplinarny.

W rozdziale V (str. 181-207) Doktorantka dokonuje, między innymi, w oparciu o przedstawione wcześniej badania, ogólnej charakterystyki procesów przekształceń terenów zlikwidowanych zakładów górniczych, potwierdzając wiele spośród obserwacji i założeń z *Wprowadzenia*. W podrozdziale 5.2 przedstawia także „*UWARUNKOWANIA WPŁYWAJĄCE NA PROCES PRZEKSZTAŁCANIA TERENÓW ZLIKWIDOWANYCH ZAKŁADÓW GÓRNICZYCH*”, posługując się zarówno opisem, jak i syntetycznym zestawieniem tabelarycznym (tab. 10, str.185). Charakteryzuje w nim czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, mające wpływ na efektywność transformacji. Kluczowym w polskich realiach wydaje się jednak niestety zdanie ze str. 184 : „*Powodzenie realizacji przekształcenia jest uzależnione od możliwości finansowych inwestora*”, które uwypukla problem niedostatecznej współpracy (także ze względu na obowiązujące przepisy prawne i wykonawcze, w tym przede wszystkim prymat prawa własności) wszystkich uczestników i interesantów procesów transformacji i rewitalizacji. Niezwykle ważna jest także lokalizacja podlegającego przekształceniom terenu- zarówno w skali miasta (tu mogłaby pomóc koncepcja miast 15-minutowych), jak i aglomeracji (a obecnie - GZM).

Sformułowane przez Doktorantkę wnioski dla czynników przestrzennych (podrozdział 5.2.1) i formalno-prawnych (podrozdział 5.2.2), zwracają uwagę na niezwykle istotne dla przyszłego kształtu obszarów zapisy dokumentów planistycznych. Na rysunkach 84 i 85 (str. 192 i 193) zostało to czytelnie i syntetycznie przedstawione w postaci schematów kołowych dla wszystkich 17 rozważanych miejscowości *Aglomeracji Górnośląskiej*. W aneksie przedstawiono pokrótce obowiązujące dokumenty mpzp oraz SUIKZP dla tych obszarów. Doktorantka zwraca uwagę, że „*istnieje niebezpieczeństwo, że proponowane kierunki rozwoju nie zostaną zrealizowane i będą hamować proces transformacji*” (str.194). Kolejnym mankamentem obowiązujących dokumentów wydaje się stosunkowo mała ilość terenów przeznaczonych na obszary przyrodnicze (str.195), co w obliczu deklarowanego przez UE *Zielonego Ładu* oraz rosnącej depopulacji kraju i regionu, powinno ulec zmianie. Być może ten ostatni wniosek powinien znaleźć się w ocenie czynników środowiskowych (podrozdział 5.2.3)? Omówione czynniki

społeczne i ekonomiczne są oczywiście niezwykle ważne dla procesów transformacji, co wynika zarówno z wieloletnich interdyscyplinarnych badań naukowych, obserwacji dobrych praktyk, jak i bezpośrednio z obowiązującej Ustawy o rewitalizacji z 2015 roku. Tym niemniej wykraczają poza podstawową dyscyplinę doktoratu i nie wiadomo, czy Doktorantka i recenzent posiadają odpowiednie kwalifikacje aby je analizować i tę analizę oceniać. Dobrze, że w rozprawie o nich wspomniano, wydaje się jednak, że ten element pracy mógłby w przypadku przyszłej jej publikacji, do której recenzent zachęca, zostać pominięty lub skrócony. W interdyscyplinarnych zespołach planistycznych to bowiem nie architekci-urbaniści, ale specjaliści innych dyscyplin się tymi elementami zajmują.

Tym niemniej istotnym wnioskiem z badań jest zauważona konieczność wprowadzenia zmian legislacyjnych (str.206-207).

W ostatniej części dysertacji *Podsumowanie i dyskusja wyników badań* (str.208-216), Doktorantka odpowiada na postawione pytania badawcze i główną hipotezę. W oparciu o badania zauważa słusznie, że *„Odwołując się do przyjętej w pracy hipotezy, przeprowadzone badania wykazały, że nie można jednoznacznie wskazać skutecznych metod i właściwych kierunków przekształceń terenów zlikwidowanych zakładów górniczych, a jedynie istotne elementy, które wspomagają efektywne zarządzanie tym procesem, równocześnie nie gwarantując jego pełnego sukcesu”* (str.214). Następnie przypomina te elementy, które zostały już wcześniej przez Nią zdefiniowane we wnioskach z rozdziałów: III, IV i V. Na koniec przedstawia celne rekomendacje dla przyszłych badań.

Aneks *Katalog wybranych zlikwidowanych kopalń węgla kamiennego* (str. 217-302) syntezyzuje wiedzę na temat 74 zlikwidowanych kopalń. Zaprezentowano w nim pokrótce historię i stan istniejący każdego z obiektów, wraz ze schematem mapowym oraz grafami obrazującymi użytkowanie terenu. A także przedstawiono obowiązujące dla danego obszaru dokumenty planistyczne i zakresy ochrony konserwatorskiej (jeśli istnieją). To bardzo cenne dane umiejętnie przedstawione przez Doktorantkę, które doskonale uzupełniają główną narrację rozprawy.

Ogólna ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej Pani mgr inż. arch. Aleksandry Wyrzykowskiej pt.: *„Przekształcenia przestrzenne zlikwidowanych zakładów górniczych węgla kamiennego na terenie Aglomeracji Górnośląskiej”* ze strony recenzenta jest wysoce pozytywna.

3. Konkluzja

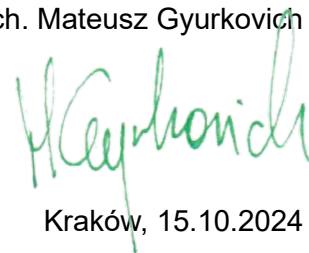
Dysertacja doktorska Pani mgr inż. arch. Aleksandry Wyrzykowskiej pt.: *„Przekształcenia przestrzenne zlikwidowanych zakładów górniczych węgla kamiennego na terenie Aglomeracji*

Górnośląskiej” jest dojrzałym opracowaniem naukowym, wykonanym w oparciu o prawidłowo dobrane metody badawcze i doskonale sformułowane kryteria oceny. Określone we *Wprowadzeniu* cele badawcze zostały w pełni zrealizowane na kartach rozprawy, a odpowiedzi na sformułowaną jako pytanie hipotezę i pytania pomocnicze- udzielone. Lektura dysertacji dostarcza wiele wiadomości na temat historii, a także współczesnych przekształceń terenów pokopalnianych związanych z górnictwem węgla kamiennego na obszarze aglomeracji. W tym zakresie w znaczący sposób dysertacja doktorska Pani mgr inż. arch. Aleksandry Wyrzykowskiej poszerza zasób wiedzy w dyscyplinie *architektura i urbanistyka* w Polsce, przyczyniając się do jej rozwoju.

Strukturę i poziom edytorski rozprawy recenzent ocenia jako doskonałe. Jej poziom merytoryczny również zasługuje na najwyższą ocenę. Wnioski z badań powinny być powszechnie wdrożone do praktyki planistycznej w naszym kraju. Nieliczne uwagi zgłoszone w poprzednich częściach recenzji w żaden sposób tej całościowej oceny nie umniejszają, a mają za zadanie sprowokowanie Doktorantki do dyskusji podczas obrony oraz pogłębienia badań w przyszłości. Doktorantka w sposób bardzo dobry opanowała warsztat naukowy i wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie naukowej *architektura i urbanistyka*.

Recenzent stwierdza niniejszym spełnienie przez Panią mgr inż.arch. Aleksandrę Wyrzykowską w rozprawie doktorskiej pt. „Przekształcenia przestrzenne zlikwidowanych zakładów górniczych węgla kamiennego na terenie Aglomeracji Górnośląskiej” w sposób bardzo dobry merytorycznych kryteriów i wymogów wynikających z art. 187 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r., (Dz. U. z 2023 r. poz. 742) z późniejszymi uzupełnieniami. Tym samym wnosi do Przewodniczącej Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka w Politechnice Śląskiej o kontynuację procedury, przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie Pani mgr inż.arch. Aleksandry Wyrzykowskiej do publicznej obrony. A także, w wypadku pozytywnego wyniku obrony, o wyróżnienie rozprawy doktorskiej ze względu na rzetelność i dojrzałość warsztatu naukowego Doktorantki oraz przeprowadzenie i zaprezentowanie badań, które wniosły znaczący wkład do dyscypliny naukowej *architektura i urbanistyka*, w zakresie skuteczności działań rewitalizacyjnych podejmowanych od ponad trzech dekad na terenie *Agglomeracji Górnośląskiej*.

Prof. dr hab.inż.arch. Mateusz Gyurkovich



Kraków, 15.10.2024